

In de Zaanstreek hebben allerlei uitvindingen het levenslicht gezien. Dat krijg je, in het oudste industriegebied ter wereld, tot op de dag van vandaag een streek vol bedrijvigheid. In deze serie presenteren we de leukste en nuttigste uitvindingen die aan de oevers van de Zaan zijn gedaan. Aflevering 7: het schip van Daam Schijf.

Zaanstreek

Een letterlijke afgang op de Zaan

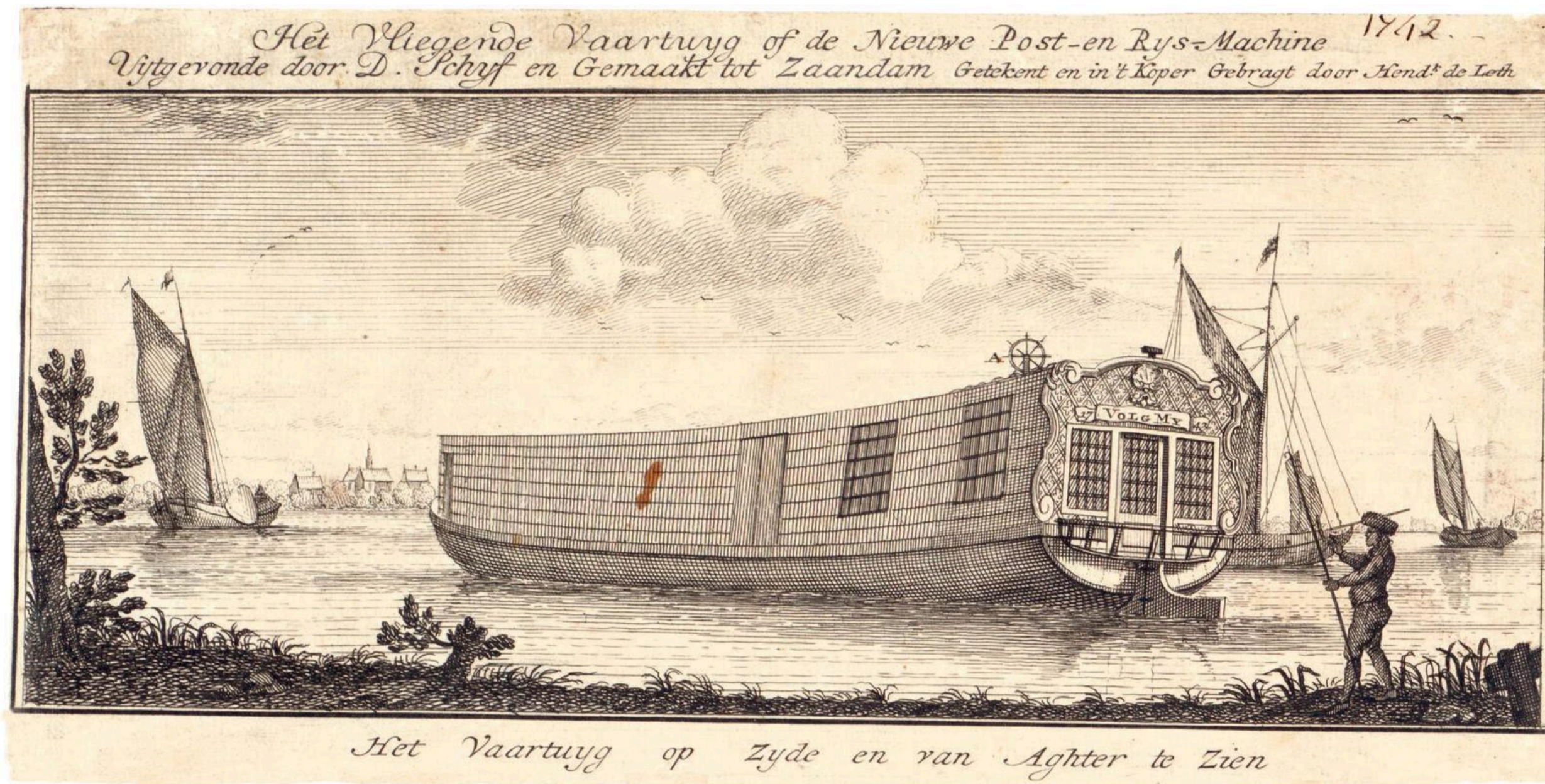
Daam Schijfprijs

Om de paar jaar wordt de Daam Schijfprijs uitgereikt, voor creatieve mensen aan de oevers van de Zaan. De bedenker ervan was de Zaanse schipper-dichter Dirk Versteeg. De laatste winnaar is Wim ter Weele, de drummer van de Kift.

Dirk Versteeg JOLANDA HOOGENDOORN

Zaanstreek

Zo zag de 'Volg mij', het Zaanse schip zonder zeilen of riemen, er aan de buitenkant uit.

FOTO GEMEENTEARCHIEF ZAA NSTAD

De 'Saardamse quibus' Daam Schijf

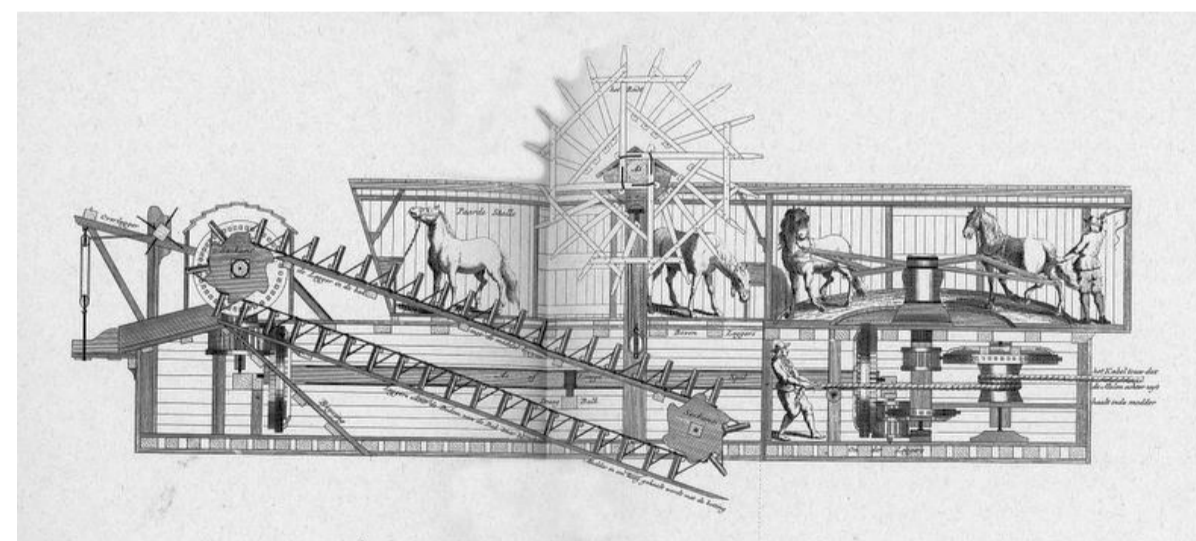
Willemien Schenkeveld

De beroemdste Zaanse uitvinder faalde jammerlijk, werd hard uitgelachen en pakte snel zijn biezen. Maar in feite was het idee van Daam Schijf, om een schip via paardenkracht in beweging te brengen, heel zinnig.

Hoe kom je erop, paarden gebruiken om een schip te laten varen? Tegenwoordig klinkt het als een vrij bizar idee. Maar in 1743 was het een logische stap in de technologische ontwikkeling van de Westerse wereld, die het nog zonder motor moest doen. Wie onafhankelijk wilde zijn van de wind, restte maar één alternatief: spierkracht. En dan zijn paarden een aantrekkelijk alternatief voor gezwog door mensen.

Kruidenier

Daam (Damianus) Schijf uit Zaandam was ervan overtuigd dat hij de oplossing had gevonden om een schip snel 'zonder wind of riemen' te laten varen. Over wie hij was, is verder heel weinig bekend. Hij was waarschijnlijk kruidenier en verkocht in 1737 voor een groot bedrag zijn huis aan de Molenbuurt. Schijf vroeg in 1742 octrooi aan op zijn idee en wist een paar koop-

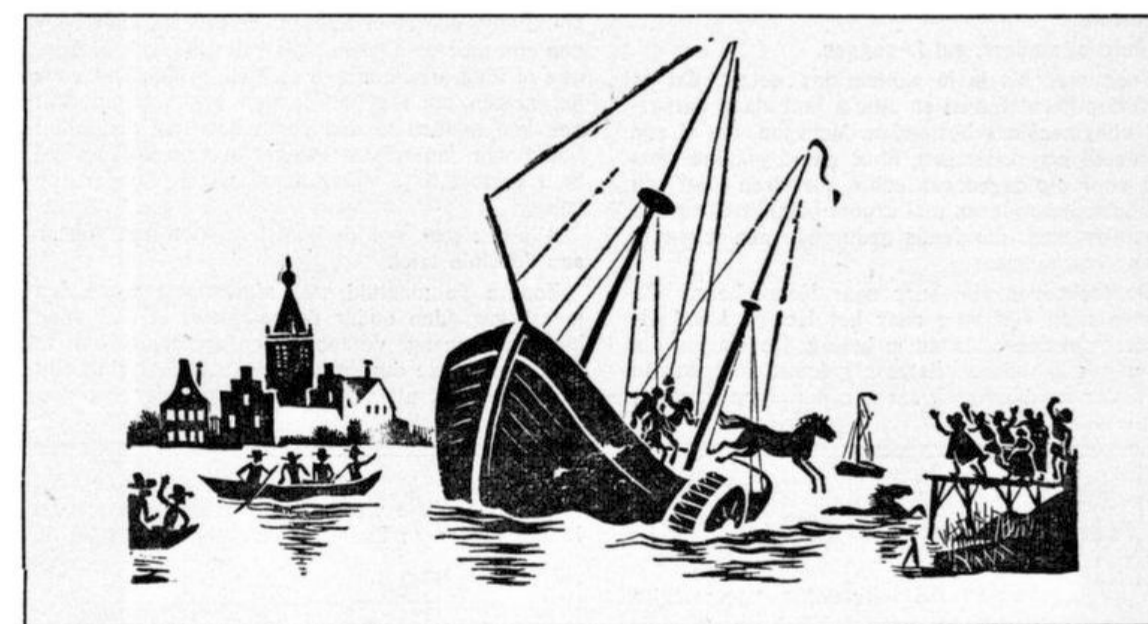
Moddermolens werden voortbewogen met paardenkracht.

FOTO GEMEENTEARCHIEF ZAA NSTAD

mannen voor zijn idee te winnen. Het schip werd gebouwd op een scheepswerf in Westzaan en kreeg de naam 'Volg Mij'. 'Het vliegende vaartuig' of de nieuwe post- en reismachine' heette het in de prospectus. Het dertig meter lange, zes meter brede schip was bedoeld om in een uur van Zaandam naar Alkmaar te varen, drie keer zo snel als normaal. Terwijl er werd gebouwd, was de onderneming het onderwerp van spotlust. Schijf werd uitgelachen als 'Sardammer quibus' en er werden de nodige weddenschappen

afgesloten. Op donderdagochtend 20 juli 1743 was het zo ver. Onder grote belangstelling maakte het schip de eerste proefvaart op de Zaan. Duizenden toeschouwers waren getuige van de dramatische ondergang van de Volg mij. Het schip kwam amper vooruit, liep aan de grond, maakte slagzij en kwam vast te zitten. De menigte bestormde het schip, hakte de dekken open om het binnenste te bekijken. Vijf paarden zwommen naar buiten, een ervan verdronk. Ook de passagiers haalden een nat pak.

Daam Schijf werd vreselijk uitgelachen en bleef een bron van vermaak in allerlei spotgedichten. Al snel vluchtte hij naar Delft en later nam hij zelfs de wijk naar Curacao. En toch, het was helemaal geen raar idee. Sinds bijna een eeuw bestonden er in Holland bijvoorbeeld al moddermolens, een soort baggerschepen, in beweging gebracht door paarden. Die liepen rondjes in een tredmolen en drevan zo een spil aan. Daarmee werd een touw opgewonden, zodat het schip werd voortgetrokken. Ook in de Voorzaan, die vaak ge-

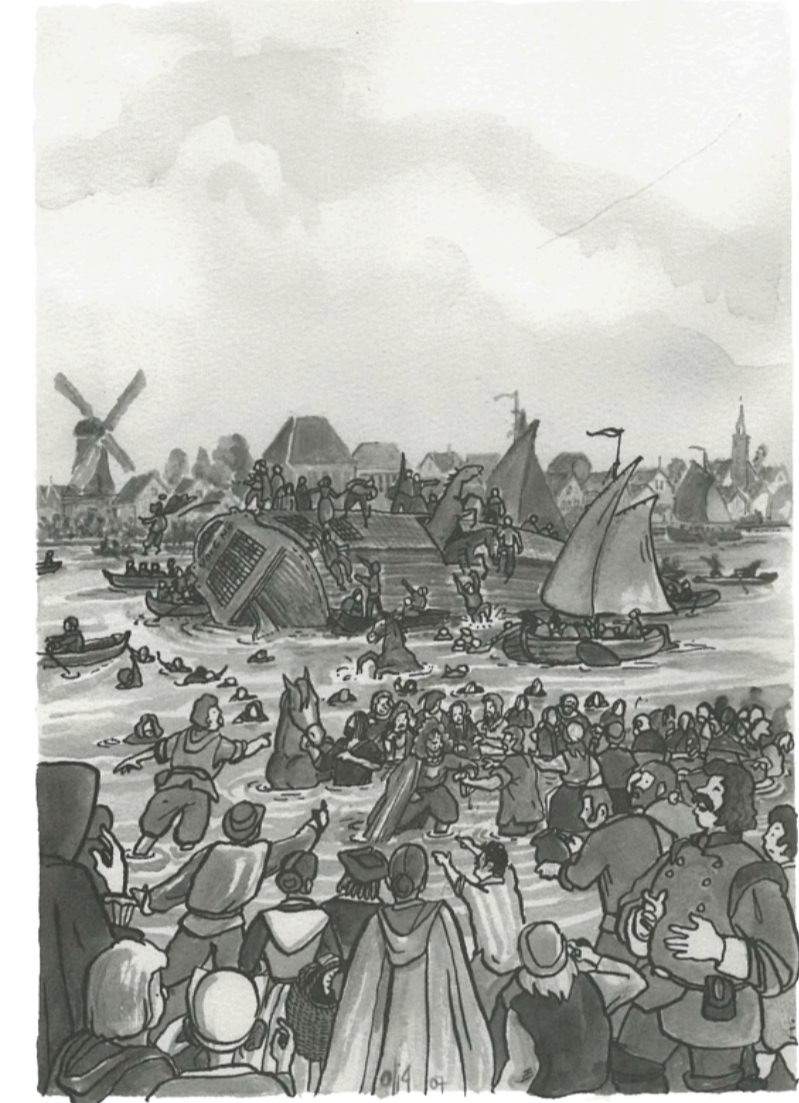
Deze tekening van het Zaanse drama verscheen in 1937 in een kinderfeuilleton in een paar regionale kranten.

BRON: DELPHER

baggerd moest worden, werd rond 1740 met zo'n moddermolen gewerkt. Waarschijnlijk was Schijfs plan om zo'n moddermolen om te bouwen tot een boot met een schepprad. In het buitenland, in Engeland en Frankrijk, waren al verschillende pogingen gedaan om op die manier schepen op paardenkracht te bouwen. Dat vertelt Jur Kingma, die enkele

jaren geleden de geschiedenis rond de Volg Mij helemaal heeft uitgezocht. Misschien werd Schijf lelijk verrast, denkt Kingma. 'Het is heel wel voorstelbaar dat het aandrijvingsrad van de Vliegende Postschuyt heeft gewerkt als rad van een poldermolen en in plaats van voortbewegingskracht te leveren, ervoor zorgde dat het schip snel vol werd gepompt met Zaan-

water', schrijft hij. Bijna vijftig jaar ná de ondergang van de Volg Mij was het wel zo ver. Vanaf 1791 voeren in de Verenigde Staten wel degelijk schepen, aangedreven door een rosmolen en scheppraderen. Het waren pontjes. 'Het waterrad wordt bewogen door acht paarden, het steekt de rivier twaalf keer per dag over, en maakt goede vaart tegen de wind en het getij',

De ondergang van de Volg Mij, getekend door de Wormerveerse kunstenaar Olivier Rijcken. Illustratie in 'Sterke verhalen uit de Zaan' van Hans Kuyper.

Schip op paardenkracht was tijd vooruit

schreef een reporter. En wat later voeren deze schepen ook in Amsterdam over het IJ op en neer. Zo had het aan de Zaan ook moeten zijn...

Lacherig

Jacob Honig, een bekende Zaanse historicus uit de negentiende eeuw, vond het maar een genant verhaal. Niet zozeer vanwege de mislukking, maar om de agressieve bespottung van het project. Waren de Zaanse schepen dan zulke behoudende types, die lacherig deden over vernieuwing? Nee, dacht Honig. Hij vermoedt dat er veel irritatie was ontstaan door de opschepperige houding van Schijf. Zijn vermoeden was dat Schijf vast geen geboren Zaanse uitvinder was geweest. Want dan had hij zich niet zo irritant opgesteld. Gebaseerd op: Jur Kingma, Daam Schijf, een miskende Zaanse uitvinder. In: Met Stoom, Tijdschrift Zaanse industrieel erfgoed, augustus 2000.